

ANDRES ADAMSON

**SOOTUKS
TEISED SAARED**

KRIMILUGU 18. AASTASAJALT

Toimetanud Piret Ruustal
Kujundanud Jan Garshnek
Küljendanud Erje Hakman

Raamatu väljaandmist toetas Eesti Kultuurkapital

EESTI KULTUURKAPITAL

Kaane kujunduses on kasutatud: vaade Neevale Peterburis, Talvepalee ja Teaduste Akadeemia peahoone vahel (Grigori Katšalovi ja Jefim Vinogradovi gravüür Mihhail Mahhajevi joonistuse põhjal, 1753); Käina vaade (Ernst Hermann Schlichting, 1866, EKM maalikogu); Liivimaa atlas (krahv Ludwig August Mellin, 1798); Sankt-Peterburgi kaart a-st 1756.

© Andres Adamson ja kirjastus Argo, 2023

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9916-704-35-6

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

1.

Vaid tunnike pärast seda, kui ma lõpuks surmväsinuna suikusin, oleks keegi mind justkui õlast raputanud. Tõusin istuli, vaatasin hämaruses helendava akna poole ja jäin kuulatama. Väljas kullendasid algava päeva esimesed värvid. Kell võis olla nelja ümber.

Keegi prõmmis järelejätmatult ja kõvasti vastu eesust ning otsekohe tärkas mus ärev aimus. Riiv kolksatas, välisuks käis. Kõrvu kostis kiiret erutatud juttu, kuid liiga vaikset ja katkendlikku, et oleksin midagi aru saanud. Siis tuldi läbi eesruumi, mida ma kontorina kasutasin, ja koputati magamistoa uksele.

„Kesse on?“

„Aint mä aa,“ vastas mu vana teener samuti maakeeli, sest olin vaistlikult seda pruukinud. „Mä, Rein.“

„Mäs lahti?“

„Kroll oli saat ärrat kuttsu, nede pool aa inime ää tapet.“

Kroll oli Suursadama kõrtsmik, väikesakslane mandrilt, kuid juba hulk aastaid saarel. Kõrts ise kuulus kahasse minu Randverele ja Suuremõisale ning oli talle rendile antud. See saare ainus kaubasadam kuulus samuti pooleldi meile ja

pooleldi Suuremõisale, kuid tegelikult kasutasid kõik mõisad seda siis veel ühiselt.

Olin alles üsna vastu hommikut tagasi jõudnud kolmepäevaseks veninud käigult saare teise otsa, kus ühe talu suured poolmetsistunud koerad juba teab mitmendat korda naabrite karja olid kimbutanud, nii et nood seda asja enam niisama ei jätnud. Hulk päid oli veriseks ja purejad penid maha löödud.

Mu uni oli kohe läinud.

„Too vett!“ kamandasin teenrit nüüd juba saksa keeles. „Ja las mulle saduldatakse hobune!“ Et mitte Miina, kellega olin just koju jõudnud, see oli ütlematagi selge.

Hakkasin end uuesti riidesse panema. Eks järjekordne purjus kõrtsikaklus muidugi. Mis seal muud olla saakski...

Tapmisi oli nende kolme ja poole aasta sees, mis ma saarel adrakohtu assessorina ametis olin olnud, aset leidnud ainult üks – ja ka siis andis kahetsev mõrtsukas kohe pärast kaineks saamist end ise üles. See juhtum vaevab mind endiselt. Lihtne töömees, kes jõi end harva purju, kuid kippus siis ikka liiga varmalt noaga vehkima. Seekord polnud ta ise alustanudki ja ka surmatu oli tuntud riiukukk. Et meri oli parasjagu kinni, istus see juba keskealine, tõsise olekuga sulane seejärel ligemale kuu meil Randveres „arestis“ ja minu opman Jaan kasutas teda mõisatöödel. Kui paadid jälle liikuma said, saatsin ta Haapsallu. Tal oli kogu selle aja jooksul mitmeid põgenemisvõimalusi, oli Haapsaluski, kuid ta ei kasutanud neist ühtegi. Veel Randveres küsisin talt selle kohta. Sa oled alati õiglasi otsuseid teinud, ütles ta, küllap on ka seekord õige, mida sa minuga ette võtad. Mul oli veel hea meel, et rahva seas minust nõnda kõneldakse. Vastasin, et seaduse järgi tuleb veresüü alla langenu meeskohtu ette viia. Olgu siis

nii, sõnas ta. Kohus mõistis mehe sunnitööle Paldiskisse, kust suurt keegi eluga tagasi pole tulnud, või vähemalt sellisena, et tast veel elulooma saaks.

Raskemaid vägivallategusid oli mul õnneks tulnud üldse lahendada vaid mõni üksik, needki nimelt kõrtsikaklused või tavalise peresise kodukariõiguse kuritarvitamine. Üks taluperemees lõi oma sulase püsivalt vigaseks. Äkilises viha hoos küll, kuid oli teist juba varemgi igatemoodi väntsutanud. Üks teine kord oli vastupidi – sulane ja teomees peksid oma peremehe kõrtsis voodihaigeks. Ma ei hakanud kummalgi puhul kedagi vangiroodu saatma, vaid õiendasin asja nii-öelda omade keskel ära. Õnnetu sulaspõis sai peremehelt aastapalga ja ka osa tema edasisest ülalpidamisest pidi tulema samast talust, mis oli siinse kandi kohta suur, pea kolmandik adramaad. Teisel puhul aga, vastupidi, pidid süüdlased oma lepinguaja lõpuni palgata jääma ja neile anti kohtupidamisele järgnenud pühapäeval kabeli juures vitsu.

Rein tuli veeämbriga. Loputasin silmad pesupalis puhtaks ja astusin eesruumi, kus sõnatooja ootas. Kroll oli saatnud teenijapoisi, nii aastat neliteist vana.

„Noh, mäs kandi mehed siis sädakorda taplema lässid?“ küsisin.

„Toda mai tiägit,“ kohmetus pois. „Üks venelane aa. Oli,“ parandas ta kähku.

„Kas meremees vai? Ja kas teised olnd kah laivalt?“ pärisin ma eeldatavate kaklejate kohta.

Mu mõte läks nimelt kohe tolele fregatile, mis hiljaaegu, kohe pärast jaanipäeva, üldiseks üllatuseks otse Kroonlinnast Suursadamasse oli saabunud ja juba mitmendat päeva selle vastas ankrus seisis. Üldiselt polnud sõjalaevadel saarele asja, saati siis nii suurtel, selliseid nägi siin üldse haruharva.

Meeskond jäi laevale, kuid ohvitserid ja merekadetid käisid nelja-viie kaupa kordamööda paadiga kaldal kurku kastmas. Olin nendega korra sadamakõrtsis juttugi ajanud, ühed juba minemas ja teised just tulnud – minust nooremad mitšmanid ja mõned lausa alles gardemariinid, meeskond näis koosnevatki rohkem neist poistest, mitte lihtmadrustest. Muul ajal ja lühema peatuse korral oleks tulnud oletada õppepurjetamist. Nad vastasid mu küsimustele põiklevalt ja väitsid end mitte teadvat, miks nad siin on. Käsk olnud selline – ja käsud on täitmiseks, sõjaaeg ju pealegi! Rääkisime muidugi vene keeles – ikkagi neli aastat Peterburis elatud! Muidu jätsid need noormehed endist aga üsna lärmaka, riika ja januse mulje.

Arvasin siis, et selle sõjalaevaga saabus Suuremõisa krahvinnale külla mõni tähtis admiral – jutustan sellise oletuse põhjustest kohe veel pisut. Nüüd tagantjärele on selge, et asi oli lihtsam – laev oli siin julgestuseks, igaks juhuks. Varsti seejärel tõi postiuisk nimelt kohale veelgi tähtsamad külalised kui üks admiral oligi – kuid inkognito ja nende tulekut ei juhtunud ma ise pealt nägema. Krolli poisile oma küsimust esitades polnud mul neist igatahes veel aimugi – olin just enne seda teisele poole saart toda omakohtujuhtumit lahendama ratsutanud ega hakanud ka tagasiteel, paari-kolme tunni eest, ööpimeduses sadamast läbi põikama. Polnud mul selleks ju mingit teadaolevat põhjust ja kodu oli ainult pool penikoormat sadama teeotsast edasi – veerand tundi kerget traavi, öösel pisut enam.

„Äi old laivalt ju kedagist. Äi old üldse meremees ega sõamees vist teine. Tuu ää taptu... Ja äga miskit taplust pole ju kah old... Eila oli mere pääl torm ja puha ja postipaat äi ole tuld niigut pidi. A Suuremõisast old neli saksa tuld,

venelast, et suurele maale mennä, ja nämad jäid nüid kõrtsu pääle öömajale paati oota. Teisele korrale, kus meil selle jauks magamiskambred on, eksju, just akuraat neli tükki. Ja siis nüid omigu oli üks teine saks alla tuld ja peremihele ööld, et tuu aa ää tapet. Une päält kõri lõhki löigat ja keik kallasasjad puha kadund. Kõrvast kõrvani!“ hüüdis ta erutatult, peaaegu et rõõmsalt, see jõnglane – ja irvitas ise oma jutu peale sama laialt, kõrvast kõrvani.